

опороситися, отелитися, здихати: Вилупились кури (О. Олесь); – Волга опоросилась! Аж сімнадцятеро (Остап Вишня); Дома все в порядку. Оце 19 лютого отелилася корова... (П. Загребельний); То що, хай моя корова здихає? (Є. Гуцало).

Предикати біологічного існування передають динамічні ознаки, пов'язані з процесами народження, життя та смерті істот [4, 48]. Позицію суб'єкта займають іменники – власні й загальні назви осіб і тварин, займенникові іменники. Специфічною ознакою таких ОДП є те, що вони не називають якісь конкретні зміни, а вказують на особливості біологічного існування суб'єктів в часі та просторі.

Отже, ОДП процесу становлять численний і семантично різномірний тип дієслівних предикатів, що спричиняє виокремлення груп і підгруп, об'єднаних спільними диференційними ознаками. Предикати цього семантичного типу відображають динамічні процесуальні явища: змінність станів, якостей, перехід з одного стану в інший, набуття суб'єктом певних якісних ознак, посилення наявних. Лексико-семантичний діапазон компонентів у позиції суб'єкта при ОДП процесу широкий: назви конкретних предметів, речовин, рослин, тварин, осіб тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368с.
2. Іваницька Н.Б. Функціонально-семантичні параметри абсолютних дієслів української мови: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Вінниця, 1999. – 198с.
3. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові. – К.: Вища шк., 1986. – 167с.
4. Іваницька Н.Л., Іваницька Н.Б. Типологія предикатів, виражених дієсловами абсолютної семантики// Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С.44-51.
5. Каленич В.М. Одновалентні дієслівні предикати у двоскладних реченнях української мови// Українська мова. – 2005. – №3. – С.46-53.
6. Кутня Г.В. Структурно-семантична і функціональна характеристика предикатів процесу в сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Львів, 2004. – 18с.
7. Масицька Т.С. Граматична структура дієслівної валентності. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. – 208с.
8. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. – Луцьк: Ред.-вид. відділ Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 340с.
9. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 408с.

The semantic range of one-valency verbal predicates of process in the Ukrainian language is considered in the article. The groups of verbs, which function as these predicates, are determined and their meaning are analyzed. These components generate with subjects two-component elementary sentence constructions.

Key words: valence, predicate of process, one-valency verbal predicate, subject.

Г.О. Козачук

МІСЦЕВИЙ ВІДМІНОК З ПРИЙМЕННИКОМ ПРИ У СТРУКТУРІ РЕЧЕННЯ

У статті досліджено функціонування семантико-граматичних конструкцій місцевого відмінка з прийменником при у структурі речення.

Відмінкова система української мови характеризується широким функціонуванням іменниково-прийменникових форм. Прийменник не має лексичного значення, а тому й не здатний змінювати значення слова, яке з ним граматично пов'язане. І. Мещанінов вважав, що «у прийменниках міститься не лексична семантика, а синтаксична, отже, вони ... не належать до лексики ...» [7, 35–36]. Службове синтаксичне значення прийменників чітко простежується у зв'язку з відповідними іменниками чи іншими субстантивами. Це, зокрема, засвідчують завжди

прийменникові форми місцевого відмінка. У статті проаналізовано семантико-граматичну функцію місцевого відмінка з прийменником *при* у структурі речення.¹

Основна функція прийменників у мові, як зазначає В. Виноградов, полягає в тому, що вони «виражають синтаксичні відношення між формами непрямих відмінків іменників, займенників чи субстантивованих прикметників і числівників, з одного боку, та дієсловами, іменниками, займенниками, прикметниками, рідше прислівниками, з другого боку» [1, 531]. І. Вихованець переконливо доводить, що усі позиції прийменника у реченні проєктуються на формально-граматичний дієслівний присудок, який є головною синтаксичною віссю «навколо якої групуються прийменниково-відмінкові сполуки» [3, 71].

В українській мові відмінки можуть мати безприйменникову і прийменникову форми. Іменники у місцевому відмінку завжди вживаються з прийменниками – *в, на, по, при, о(об)*. У структурі речення ці прийменниково-відмінкові форми місцевого відмінка, пов'язуючись з семантико-синтаксичною валентністю предиката, на думку І. Вихованця, становлять особливу підсистему, яка розташована між відмінковою системою іменника і прийменниковою системою, закріпленою за функціональною сферою прислівника [2, 80].

Усі прийменники, що вживаються у місцевому відмінку, належать до первинних, і властивістю їх є те, що більшість з них здатні поєднуватися не з однією, а з кількома відмінковими формами [9, 706]. Прийменник *при* вживається лише з місцевим відмінком [12, 341]. М. Плющ прийменник *при* називає серед тих, що виражають обмежене коло відношень [8, 263]. В академічному виданні «Сучасна українська літературна мова: Морфологія» [11, 495] та у праці А. Колодяжного «Прийменник» [6, 114] зазначено, що в художній літературі XIX століття та у фольклорі прийменник *при* вживався ширше й частіше, ніж у сучасних письменників і публіцистів.

В сучасній українській літературній мові прийменник *при* з іменниками у місцевому відмінку може виражати різні типи семантико-синтаксичних відношень, але найчастіше – просторові різної семантики:

а) на позначення просторової близькості: *Стоїть при дорозі на одній нозі і шапочку має, та нікого не вітає* (Загадка. Гриб); *А дівчина при самій дорозі Недалеко коло мене Плоскінь вибирала* (Т. Шевченко); *Три явори посадила сестра при долині ...* (Т. Шевченко); *Де ти, калино, росла, що така красна ... – У лузі при криниці, При студеній водиці* (Нар. пісня); *Тоді тобі, козаченьку, ся отрута минеться, як у полі при дорозі сухий дуб розів'ється* (Нар. пісня);

б) на позначення предмета, поблизу чи біля якого щось розташоване, міститься чи відбувається [13, 60]: *Вигострю, виточу зброю іскристу, Скільки достане снаги мені й хисту, Потім її причеплю при стіні* Іншим на втіху, на смуток мені (Л. Українка); *Ой при лужку, при лужку, при широкім полі, При великій табуні кінь гуляв по волі* (Нар. пісня); *Коли таке ми раз в житті побачим, Як бачив я в ліщині, при горі, Насупроти рожевої зорі, Над рідним ставом, – ніжною отрути, Ніколи нам, довіку не забути!* (М. Рильський); *Ой у лузі та ще й при березі зозуля кувала* (Нар. пісня); *О, сей ріс при великому лісі та ще й при воді* (Прислів'я).

У фольклорі та в поетичних творах прийменник *при* у місцевому відмінку виступає найчастіше з іменниками дорога, траса, шлях, межа: *Ой коли б ти, дівчинонько, Тоді заміж вийшла, Як при битій доріженьці Яра рута зійшла!* (Нар. пісня); *Живе, як горох при дорозі, хто не йде, той скубне* (Прислів'я); *Гай шепоче, гнуться лози В яру при дорозі* (Т. Шевченко); *Клонилась мати при дорозі, Простягнувши руки в далечінь ...* (М. Рильський); *... гіркі черешні над шляхами – спасибі вам за все, за все! За цю красу, що при дорозі, за цю солодку гіркоту ... За те, що ви необережні, при самій трасі – нічий* (Л. Костенко); *От я, так чисто сиротина, расту, як при шляху горох* (І. Котляревський); *Зеленє жито, зелене, хорошії гості у мене, Зеленє жито при межі, хорошії гості від душі* (Нар. пісня).

Прийменник *при* з місцевим відмінком, виражаючи просторову близькість або прилягання до чогось, вказує на постійне перебування предметів у тісній суміжності, існування їх поряд [6, 115] або може виражати місце розташування топоніма щодо гідроніма чи іншої ландшафтної зони: *Добре було дівчиноньці при матьонці, калинонька одцвітає, цвіток опадає; Йде дівчина од матінки: гаразд їй минає* (Нар. пісня); *При перехідних дієсловах знахідний відмінок виражає предмет, на який спрямована дія* (І. Матвіяс); *Місто Брест знаходиться на правому березі Бугу при впадінні річки Мухавець* (Путівник); *Голтва – село на Полтавщині – розташоване при впадінні річки Голтви до Псла* (Путівник);

¹ Статті, де розглядаються форми місцевого відмінка з прийменниками *в, на, по*, надруковано у «Науковому часописі» (Серія 10. – Вип. 1. – К., 2005; Серія 10. – Вип. 2. – К., 2006; Серія 10. – Вип. 3. – К., 2007).

в) місцевий відмінок з прийменником *при* може виражати місце, де відбувається дія або хтось чи щось там знаходиться, перебуває: *Батьки його жили при школі* (А. Головка); *При школі був великий яблуневий сад* (О. Донченко); *При Академії мистецтв є Інститут культурології* (Газета); *Вона була красунею. А нині, – одна з блискучих фрейлін при дворі, – в маленькому містечку на Волині лежить вона отут в монастирі* (Л. Костенко); *Необхідно, щоб Конгрес мав своє постійне представництво в Києві, при Українській Всесвітній Координаційній Раді* (Д. Павличко); *За прикладом українців такі інформаційні установи при ООН організували представництва прибалтійських народів і білорусів* (Газета); *Вищий Музичний Інститут імені М. Лисенка був заснований у Львові 1903 року як школа при Союзі Співочих і Музичних Товариств* (Енциклопедія); *Академія наук у Києві довго працювала, щоб Інститут Наукової мови набув суто наукового статусу. Інститут – це велика наукова інституція при Академії* (Журнал); *У 1919 році при Академії наук почала працювати Правописно-термінологічна комісія* (Журнал); *Протягом першого десятиліття двадцятого століття при шкільноселекційній секції Київського товариства «Просвіта» та Харківському товаристві імені Г. Квітки-Основ'яненка було створено комісії для збору термінологічної лексики* (Журнал); *Першорядну роль у підвищенні культурно-освітнього рівня і національної свідомості українців відіграли братства, що виникли при православних церквах* (В. Полек).

Синтаксичні структури, у яких наявний прийменник *при* з іменником, що має значення не основної організації, установи, а «дочірньої», передусім функціонують у науково-публіцистичному та діловому стилях мови.

К. Городенська зазначає, що просторове значення прийменників, які вживаються з місцевим відмінком, часто видозмінюється під впливом лексичного наповнення відмінкової форми іменника. У прийменнику *при* у зв'язку з лексичним фактором розвинулися значення підпорядкування, залежності, зайнятості тощо [4, 194].

Конструкції з прийменником *при* у місцевому відмінку, крім просторового, можуть мати різні часові значення. К. Городенська зазначає, що темпоральне значення не є типовим для місцевого відмінка з прийменником *при*, який разом з іменником функціонує як паралельна форма до родового відмінка з прийменником *за* [5, 95–96]: *Україна при Мазепі* (*Україна за Мазепи*); *Київ при Ярославі Мудрому* (*Київ за Ярослава Мудрого*); *Це було при німцях* (*Це було за німців*); – *Я був учителем у цьому ж селі п'ятдесят літ. Починав у старій Австрії, учив при панській Польщі* (В. Гжицький); – *Про що ти думаєш? Скажи ... Ти хотів би жити тут не тепер? За княгині Ольги, при Ярославі, при Хмельницькому?* (О. Довженко).

Часові відношення наявні у фразеологізованому словосполученні *день при дні*: *День при дні ті самі клопоти*.

Іменники з прийменником *при* у місцевому відмінку також можуть формувати часові чи умовно-часові відношення з різними значеннями. Вони можуть виражати:

1) Події або дії, під час яких чи якої щось відбувається: *При тому бунті я мав загубити корону і голову, але не загубив ні тієї, ні другої* (Л. Українка); *При зрості одного метра сімдесяти сантиметрів дівчина важила лише сорок дев'ять кілограмів* (Газета); *Пристрій дає стабільне електромагнітне поле, хвилі якого впливають на клітини живого організму й успішно використовуються при лікуванні близько чотирьохсот захворювань* (Газета); *Полотно і жінку при свічі бери* (Прислів'я); *При одруженні сім раз подумай, а раз женись* (Прислів'я); *Термін «синтаксична деривація» вперше був використаний Є. Куриловичем при вивченні лексичної підсистеми мови* (К. Городенська); *Нехай же хоч твори його зазнають ліпшої долі, як їх творець. Не зазнали ні при житті письменника, ні після його смерті* (Р. Горак); *При добрій годині – брати й побратими, а при лихій годині немає й родини* (Прислів'я); *Думи мої, думи мої, Ви мої єдині, Не кидайте хоч ви мене при лихій годині* (Т. Шевченко); *Щось моя невістка не одчиняє при мені своєї скрині: мабуть, тим, що порожня* (І. Нечуй-Левицький); *Хотів би бути ваш друг добродішним, щедрим, великодушним, але не при таких пеньонзах, як у Грині Мамайчука ...* (О. Гончар); – *Бачиш, Корнію, не так силою, як умом підняли таку вагу ... Стоятиме і при внуках* (О. Гончар); *Ми круг стола гостинного сиділи – Ми, кийські і чернігівські гості, – На бесіді поважній та веселій, При чарці добрій (не втаю гріха)* (М. Рильський); *Дощик накрапав. Здалось на мить, що у вікні розкритім При блискавці забілів рукав* (М. Рильський); *Якщо прийде журба, то не думай її Рознести у веселоцах бучних, За столом, де веселії друзі твої П'ють-гуляють при покликах гучних* (Л. Українка);

2) називати процеси, явища, одночасно з якими відбувається дія або виникає певний стан: *Я малював картину при сході сонця* (В. Гжицький); *Так поволі виникла ідея церковної унії УПЦ із*

католицькою церквою під зверхністю папи римського **при** повному **збереженні** всіх своїх звичаїв і обрядів ... (В. Полек); **При переписуванні** тієї чи іншої пам'ятки переписувач часто змінював її текст (В. Полек).

Конструкції з прийменником *при* у місцевому відмінку часто вживаються в різного роду інструкціях, порадах, розпорядженнях, правилах тощо: Для полегшення головного болю вживається аспірин і пірамідон, а **при кашлі** – лужні води наполовину з теплим молоком; **При лікуванні** пацієнтів з порушеннями функцій печінки лікарський засіб необхідно застосовувати з особливою обережністю через можливість токсичного впливу препарату на центральну нервову систему; Зберігати **при кімнатній температурі** у сухому приміщенні; Необхідно бути уважним **при виявленні** таких побічних ефектів, як сонливість і запаморочення; Іноді **при жовчокам'яній хворобі** доводиться вдаватися і до операційного втручання; **При формуванні** цементно-водяної суміші виникають лужні сполуки, тому треба захищати очі та шкіру; **При попаданні** суміші в очі їх необхідно промити водою і терміново звернутися до лікаря (З інструкцій); До четвертої відміни належать іменники середнього роду, які закінчуються на -а, що позначають малих за віком істот або здібнілі назви предметів і **при відмінюванні** мають суфікс -ат-(-ят-) (Підручник).

Прийменник *при* у місцевому відмінку часто вживається з абстрактними іменниками, переважно віддієслівними, виражаючи обставинні умовні відношення: Якщо зіставити наявність супутніх назв **при термінах-назвах городніх культур**, то для більшості з них характерні іменникові утворення (Журнал); **При аналізі** будь-якої групи лексики варто застосовувати як синхронний, так і діахронний аналізи (Підручник); Суфікс -іськ- виник спочатку **при прикметниках**, які походили від назв місцевості (Підручник); **При адаптації** іношомовних слів до норм української мови у багатьох з них спостерігаються фонетичні зміни, тому **при асиміляції** запозиченого терміна певною мірою втрачається вихідне звучання його (Журнал); Характерним конкретизатором **при слові** яринá виступає прикметник городня (Журнал); Англійська мова виступала посередником **при запозиченні** італійського терміна артишок (Журнал); Зітхне стара, **при нагоді** розповіши Тоні щось із тієї давньої давнини (О. Гончар); ... дуже люблю своє слово, свою рідну мову. Це останнє треба свято завжди й **при всякій нагоді** висвічувати перед людьми ... (М. Лисенко); **При згадці** про Смалений кут весь гурт хлопців і дівчат звертає погляд на Кузьму ... (О. Гончар); І **при щасті** знайте міру (Л. Глібов); Зміна значення слова відбувається **при переході** загальноновживаного слова у термінологічну систему (Підручник); **При підготовці** словника до друку були використані такі праці ... (Журнал); Різні діалектні назви створювали проблему **при систематизації** слів за алфавітом, особливо **при укладанні** українсько-латинської частини (Журнал); Горб – ділянка землі **при садибі**, здебільшого для вирощування овочів (Словник); Для назв-термінів городніх культур **при** такому **словотвірному типі** нехарактерним є поєднання з іношомовними префіксами електро-, авто-, гідро- та інші (Журнал).

Іменники, що походять від перехідних дієслів, з прийменником *при* найчастіше називають процес: **При визначенні** роду французьких назв береться до уваги артикль; Форма множини з'являється **при семантичному виділенні** назви плоду городньої рослини; У термінах **при запозиченні** іношомовного елемента на початковому етапі відсутня категорія багатозначності; **При створенні** нового терміна (або ж **при підборі** належного серед уже існуючих слів) звичайно наявна дефініція поняття, що термінується; Чисельна група лексики, яка функціонує у просторі і часі, зазнає змін, що й спричиняє труднощі **при її дослідженні**; Ця овочева культура широко застосовується **при приготуванні** салатів; **При запозиченні** лексеми екстрагон також зазнали впливу приголосні звуки; Відсутність мотивації **при дослідженні** не означає її відсутності взагалі; Повторно підживлюють помідори **при цвітінні**; **При виборі** елементів терміна увагу слід звертати на їх кратність; Інтерфіксальна голосна фонема [o] широко використовується **при утворенні** слів шляхом основоскладання (Приклади взяті з журналів); **При розв'язанні** проблеми семантичної структури елементарного речення необхідне встановлення кількості місць, зайнятих **при предикаті** іменниками-аргументами (І. Вихованець); Як і підрядні, сурядні сполучники згортаються **при перетворенні** складносурядних речень у безсполучникові (К. Городенська);

3) може виражати дію, одночасно з якою відбувається інша дія чи триває стан: Вона тепер так лагідно й солодко обзивалася до неї [Параскіци], хоч **при тім** ніколи не забувала крадькома ... хрестити все (М. Коцюбинський); По виході першого тому віршів Олесь Леся Українка сказала, що він випередив її яко ліричний поет, і **при тім** не зажурилася, а сказала тільки, що їй вже писати ліричних віршів не варто (Газета); Щоб написати таку книгу, довелося випити велику чашу страждань, залишаючись **при цьому** вселюблячим і всепрощаючим, зберігаючи велич серця і чистоту рук (Газета); Основний наголос таких прикметників падає на основу. **При цьому** перший склад

префікса, як правило, має додатковий наголос (Д. Баранник). У частині речення з прийменником *при* у місцевому відмінку подається додаткове повідомлення, але дуже важливе щодо інформації, яка міститься у попередньому реченні чи в частині складного речення: *Нетранспозиційний тип залишає похідне слово в межах тієї частини мови, що й твірне, але при цьому змінюється його лексичне значення* (К. Городенська).

Прийменник *при* часто вживається з особовими та зворотним займенниками, вказуючи на належність чогось особі або на близькість, спорідненість з кимось: *Сергій, мабуть, пошкодував, що нема при ньому камери* (О. Гончар); – *Еге! Добрий послушник! Се, дух святий при нас, чорт! Цур їм, таким послушникам* (І. Нечуй-Левицький); ... *хто постить у ті п'ятниці та носить при собі сон богородиці, то не буде в воді потопати* (І. Нечуй-Левицький).

Крім просторових та часових, іменники з прийменником *при* можуть виражати й інші типи обставинних відношень, серед яких можна назвати: 1) якісно-означальні, що виражають обставину способу дії: *Батька-матері не знаю: сиротою зроста я при чужині, у людях* (М. Вовчок); *Жили ми при достатку, всього було доволі* (М. Вовчок). В сучасній українській мові, зокрема в літературній, виступає синонімічна форма родового відмінка з прийменником *в* (*в чужих людей*) або місцевого відмінка з цим же прийменником (*жили в достатку*); 2) допустові, позначаючи обставини, всупереч яким можливий певний стан предмета чи відбувається якась подія: *При всій своїй відмінності ці всі плани [переселення – Г. К.] об'єднує страх перед майбутнім* (М. Стельмах); *При всій гіркоті, воно все ж повертало ораторові свободу* (О. Гончар).

Крім обставинних відношень, іменники чи займенники з прийменником *при* у місцевому відмінку можуть виражати об'єктно-обставинні чи об'єктно-означальні відношення:

1) об'єктно-обставинні, – коли вказують на предмет або особу, при якій щось є або відбувається: *При своїй небозі добре і в дорозі* (Прислів'я); *При поясі у вершників були шаблі, а в руках луки із стрілами* (П. Панч); *Єсть у мене та при боці шабелька гарна, Спитай її, спитай її, чим вона не панна?* (Нар. пісня); *При тобі – і душа в тобі, а без тебе – душа з тебе* (Прислів'я); *Аналізи не підтвердили це захворювання і палатний лікар при всіх переді мною вибачилася* (Газета); *А при нім не буде помічників, намісників господніх, ніяких тих начальників над ними?* (Л. Українка); *Попадає постелила ряденце йому на лаву. І задумався місяць на сорочці його ляній. Князь Василько заснув. А вона ще при ньому сиділа* (Л. Костенко); *Колись і я як ти була лагідна, тиха, І вірила в братерську любов, Бо при мені були брати кохані, Родина й ніжні подруги мої* (Л. Українка); *То ж при тобі, мій друже давній, вірний, Пройшло життя дитячеє моє. Як сяду при тобі я в час вечірній, Багато спогадів тоді встає!* (Л. Українка); *Вдома у Сорокодубах, при каганці В. Булаєнко мережив свої високоталановиті поезії* (Газета); *Пахом Хрисантович ... і вдень сидить у своєму кабінеті при світлі лампи ...* (О. Гончар); *Сидять вони собі при ясному світлі свічки, тихі, сумні, мовчазні* (П. Мирний); *При жінці погано, а зостався вдівцем, то ще гірше* (Прислів'я); *«А хто ж був перелесник той, бабусю?» Питала я в старої, та вона Хрестилась тільки завжди і казала: «Та не при хаті й не при малих дітях, Не при святому хлібові казати. Не згадує проти ночі, бо приснитися!»* (Л. Українка); *Спить син, спочиває на сіні, одежа його лежить у хаті, ... і тільки кашкет ... ходитиме по ступу при отарі* (О. Гончар); *При тихих словах вона [Мотря – К. Г.] побігла в Лаврінову хату, вхопила з полиці горшка і хрюкнула ним об землю* (І. Нечуй-Левицький);

2) Об'єктно-означальні відношення: *І за це спасибі. Є бідніші нас; Ми собі при хлібі, А ті й так під час* (П. Грабовський); *Шотландське царство здалось, Але один зостався. При зброї лицар молодий – Робертом Брюсом звався* (Л. Українка); *Хвала, що вирости герої В ділах і подвигах твоїх, Що при здоров'ї і при зброї У славі правди світової Ти йдеши до рубежів нових* (М. Рильський); *Семенко підійшов у військовій формі при всіх орденах* (І. Муратов).

Зрідка іменник з прийменником *при* у місцевому відмінку здатний виражати власне-атрибутивні відношення, вказуючи на зовнішність або на якусь іншу ознаку людини чи предмета: *Хоч він і при літах, а все ж справжній мужчина* (Г. Тютюнник); *Хоч він і при грошах, але цей товар не для нього; Хата вже при дверях і при вікнах, але до неї ще багато треба докласти рук; Будинок при двох верандах.*

Отже, прийменник *при*, виступаючи з іменниками лише у місцевому відмінку, здатний розвивати різні типи синтаксичних відношень (локальних, темпоральних, атрибутивних, об'єктних), проте нерідко їм властивий синкретизм, який можна пояснити як семантикою дієслова, з яким пов'язаний іменник з прийменником *при*, так і семантикою залежного іменника. Найдавніше значення прийменника *при* з іменником у місцевому відмінку було просторової близькості в широкому розумінні, тобто постійне перебування чогось при чомусь, але поступово розвинулися й

інші значення цієї відмінкової конструкції – часові, умовно-часові, означальні, об'єктні, об'єктно-означальні тощо.

Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що відмінкові форми з прийменником *при* активно функціонують в сучасній українській мові, іноді вступаючи у синонімічні відношення з формами інших непрямих відмінків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В.В. Русский язык (грамматическое учение о слове). – Изд. 2-е. – М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
2. Вихованець Іван, Городенська Катерина. Теоретична морфологія української мови. – К.: Пульсари, 2004. – 398 с.
3. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови. – К.: Наук. думка, 1980. – 286с.
4. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – 219 с.
5. Городенська К.Г. Деривація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – 191 с.
6. Колодяжний А.С. Прийменник. – Х.: Вид-во Харк. ун-ту, 1960. – 165 с.
7. Мещанинов И.И. Проблемы развития языка. – Л.: Наука, 1975. – 351 с.
8. Плющ М.Я. Граматика української мови. – Ч. I. – К.: Вища школа, 2005. – 286 с.
9. Русская грамматика. Т.1. – М.: Наука, 1980. – 783 с.
10. Словник української мови: В 11-ти томах. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т. VII.
11. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969. – 583 с.
12. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.
13. Шемякин М.А. Функциональная грамматика русского языка. – М.: Русский язык, 2001. – 288 с.

Function of semantical and grammatical constructions of locative case with the preposition *at* in the sentence structure are analysed in this article.

О.В. Куц

ДЕТЕРМІНАНТНІ ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ В СТРУКТУРІ РЕЧЕНЬ ІЗ ЧОТИРИВАЛЕНТНИМИ ПРЕДИКАТАМИ

У статті проаналізовано особливості валентно не зумовлених компонентів речення – детермінантних другорядних членів, що є наслідком трансформаційних процесів у складнопідрядному реченні. Установлено, що у реченнях із чотиривалентними предикатами функціонують детермінантні другорядні члени із значенням причини, умови, мети, допустовості й темпоральним значенням.

Ключові слова: детермінантний другорядний член речення, детермінант із значенням причини, умови, мети, допустовості, темпоральності, редукція, предикат, складнопідрядне речення, трансформація підрядної частини.

Функціонування детермінантних другорядних членів не зумовлене семантико-синтаксичною валентністю предиката. Вони виступають одним із засобів семантичного ускладнення структури простого елементарного речення, що дає змогу виділити в ній дві частини: основну, яка зберігає формально-синтаксичні й семантико-синтаксичні особливості вихідного речення, і супровідну, тобто детермінантний другорядний член, що є конденсатом предикативної частини складного речення й семантико-синтаксичних відношень між частинами синтаксичної конструкції. У формально-синтаксичному плані позиція детермінанта є периферійною, порівняно з іншими членами речення, оскільки він залежить від предикативного центру в цілому й поєднаний з ним формою підрядного зв'язку, приляганням. За наявності декількох детермінантів у структурі речення позицію кожного з них визначає близькість або віддаленість від предикативного центру, оскільки детермінанти позиційно не закріплені в системі мови, а отже, їхня позиція зумовлена комунікативними настановами [4: 82 – 83, 86].

А.П.Загнітко зазначав, що характерною ознакою сучасної літературної мови є максимальний розвиток підрядних структур у межах простого речення, співвідносних із структурою складнопідрядних речень. На цьому ґрунті сформовані різні типи детермінантів [7: 94]. Н.Ю.Шведова